

DOI 10.36074/logos-01.03.2024.106

РОЛЬ СИНА ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ АНДРІЯ РОЗУМОВСЬКОГО У РОЗВИТКУ КВАРТЕТНОЇ МУЗИКИ

Грабовець Альона Іванівна¹

¹. науковий співробітник

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», УКРАЇНА

Анотація. У публікації досліджується роль сина гетьмана України Андрія Розумовського у розвитку європейського музичного мистецтва шляхом аналізу діяльності «Rasumowsky-Quartett». Квартет був створений за ініціативи та фінансової підтримки гетьманича у 1808 р. і сприяв розумінню та поширенню квартетної музики, яка перебувала на етапі становлення. У ході вивчення даної теми вдалося з'ясувати, що «Rasumowsky-Quartett» також належить провідна роль у відокремленні концертів для широкої аудиторії від камерної музики та їхньої популяризації у суспільстві. «Rasumowsky-Quartett» здобув репутацію одного з найкращих професійних квартетів Європи у XIX ст. і став взірцем для наслідування у сьогоденні.

Найвідомішим і найпопулярнішим музичним жанром камерної музики є струнний квартет. Завдяки органічному звучанню та єдності технічних засобів він став своєрідним еталоном майстерності та професійної зрілості, як для епохи віденської класики, так і для сучасного музичного мистецтва. Струнні квартети виконуються за допомогою чотирьох смичкових інструментів: двох скрипок, альти та віолончелі і з надзвичайною психологічною глибиною передають найтонші градації душевних станів людини. Видатні взірці цього жанру були створені віденськими класиками: Йозефом Гайдном (68 творів), Вольфгангом Амадеєм Моцартом (23 твори) та Людвігом ван Бетховеном (16 творів).

Одна із вирішальних ролей у становленні та розвитку струнних квартетів належить сину гетьмана України Андрію Розумовському, видатному меломану XIX ст., який створив перший професійний струнний квартет у Європі. Американський журналіст, автор першої наукової біографії Людвіга ван

SECTION 31.
CULTURE ET ART

Бетховена Олександр Тейєр (1817-1897 рр.) писав, що «Rasumowsky-Quartett» було засновано наприкінці літа або осені 1808 р. і до його складу увійшли відомі музиканти того часу. Він також зазначав, що вагому роль у підборі учасників відіграв добре знаний серед шанувальників музичного мистецтва віртуоз-скрипаль та диригент Ігнац Шуппанціг (1776-1830 рр.), якому гетьманич і довірив вибір інших учасників. Таким чином для майбутнього ансамблю Шуппанціг порекомендував альтиста Франца Вайса (1778-1830 рр.), який був успішним ще й як композитор [1]. Серед його вдалих творів були Два струнні квартети, написані у 1813 р. та присвячені гетьманичу. Ймовірно, що вперше вони звучали саме у Віденському палаці Андрія Розумовського [2].

Посаду віолончеліста у «Rasumowsky-Quartett» обійняв Джозеф Лінке (1783-1837 рр.), який майстерно володів технікою мистецтва. З 1818 р. він став солістом у Theater an der Wien, а з 1831 р. - членом оркестру Віденської придворної опери [3].

Місце другого скрипаля у «Rasumowsky-Quartett» спочатку обіймав сам гетьманич Андрій Розумовський, але незабаром залишив цю посаду Луї Сіні (1778-1857 рр.), майбутньому учаснику оркестру Theater an der Wien [4].

Андрій Розумовський з усіма учасниками квартету підписав контракти, які передбачали довічне утримання музикантів [3], а родина Ф. Вайса навіть проживала на території його Віденського палацу [Феррагуто 399]. Це був один із прикладів меценатської діяльності Андрія Розумовського.

Місцем для концертів «Rasumowsky-Quartett» слугував вишуканий палац Андрія у Відні, який вважався однією із окрас австрійської столиці. Скоріше за все концерти проводилися у центральному, так званому Білому залі садового крила палацу, пізніше названому «Бетховен-холлом» [5]. Сучасник Андрія, німецький музичний критик та композитор Фрідріх Райхард (1752-1814 рр.), у своєму листі від 10 грудня 1808 р. зазначав, що «Rasumowsky-Quartett» виступав щочетверга з дванадцятої до другої. Також він висловлював своє захоплення грою музикантів: «Цей квартет був загалом дуже добре зібраний Пан Шуппанціг має індивідуальну пікантну манеру гри, яка дуже підходить до жартівливих квартетів Гайдна, Моцарта та Бетховена ... Він виконує чітко, хоча не завжди абсолютно чисто, важкі пасажи, яких місцеві віртуози, здається, взагалі уникають. Він також дуже правильно і багатозначно розставляє акценти ... і по-справжньому веде колег».

З його ж записів дізнаємося, що слухачами «Rasumowsky-Quartett» в основному були вихідці з вищих верств населення, або професіонали: «Минулого четверга ми вперше почули це Там не було особливо великої компанії, однак вона повністю складалася з дуже активних і уважних любителів

музики, і це якраз відповідна аудиторія для цього найкращого та найкомфортнішого з усіх музичних товариств» [6]. Проте незабаром слухачами «Rasumowsky-Quartett» стала широка аудиторія. Відомості про це знаходимо у № 43 Wiener Allgemeine musikalische Zeitung (Віденська загальна музична газета) за 1813 р., де розміщено оголошення про підписку на «скрипкові концерти Шуппанціга». Вони мали розпочатися 12 листопада о першій годині по полудні у концертному залі готелю «Das Zum Römischen Kaiser» («Римський імператор») [7]. На той час цей готель у Відні здобув особливу популярність, як місце культурних зустрічей. Приміром, тут презентував свої композиції Франц Шуберт та влаштовував вечори читання Фрідріх Шлегель.

Австрійський скрипаль, директор Віденської філармонії (1997-2014 рр.) Клеменс Хеллсберг у своїх дослідженнях наводить інформацію про 50 публічних концертів, проведених Шуппанцігом з «Rasumowsky-Quartett» упродовж 1808-1816 рр. [8]. Тож, завдяки своєму професіоналізму «Rasumowsky-Quartett» поєднав сферу аристократичної салонної музики та публічних виступів у концертних залах.

У вищезгаданому оголошенні містилася інформація й про те, що саме гетьманич виступив ініціатором створення «Rasumowsky-Quartett»: «Ця прекрасна асоціація завдячує своїм існуванням мистецькому смаку графа Розумовського, чия особлива любов до скрипкового квартету об'єднала віртуозів: Шуппанціга, Лінке, Вайса. Ці митці охоче скористалися прихильністю долі, яка звела їх разом і їхні таланти досягли значного успіху».

Що ж до репертуару «Rasumowsky-Quartett», то в цьому ж оголошенні віднаходимо відповідь: «...ансамбль виконував композиції Гайдна, Моцарта та Бетховена» [7]. Це і не дивно, адже Андрій Розумовський, як знавець і любитель музичного мистецтва тісно спілкувався із майстрами Віденської класичної школи та всіляко сприяв розвитку і поширенню їхньої музики, особливо новинок Бетховена, який в особі гетьманича знайшов друга та покровителя [3]. Серед шедеврів композитора, які виконував ансамбль можна виокремити «TROIS QUATUORS», відомих, як «Rasumowsky-Quartette», оскільки композитор присвятив їх своєму натхненнику – Андрію Розумовському [9]. Спочатку реакція суспільства на них була неоднозначною, але як виявилось «Rasumowsky-Quartette» перевершували твори своїх сучасників. За словами одного із бібліографів Людвіга ван Бетховена Вільгельма фон Ленца (1809-1883 рр.): «Ці три квартети краще було б назвати чудесами. Ніщо не зрівняється з ними у цьому стилі» [10]. Тож, незабаром Квартет Розумовського перетворився на квартет Бетховена, який популяризував музику композитора, будучи у повному його розпорядженні. Досить вражаюче співпрацю класика та квартету

SECTION 31.
CULTURE ET ART

охарактеризував австрійський композитор Ігнац фон Зейфрід (1776-1841 рр.): «Бетховен був відомий у княжому домі, так би мовити, як півень у курнику. Усе, що він складав було відрепетируване там відразу «гарячим», немов зі сковороди та виконано з увагою до найменших деталей, відповідно до його ідей, саме так, як він хотів і ніяк інакше. Квартет виявляв ніжну зацікавленість, слухняність і відданість, які могли бути властиві тільки палким шанувальникам цього генія ... Повністю осягнувши інтелектуальну тенденцію, ті квартетисти досягли всесвітньої слави у виконанні тонових віршів Бетховена» [1].

Саме цей блискучий союз відображений на картині «BEETHOVEN UND DAS RASUMOWSKY QUARTETT», написаній у 1872 р. німецьким художником Августом Боркманом. Зображення картини відоме завдяки фотосвітлинці, зробленій на її основі та виданій у 1880-1890 рр. Фотографічним товариством у Берліні. Центральною фігурою постає видатний композитор, який тріумфує з Квартетом. На картині можна розгледіти і друзів Андрія: німецьку піаністку Доротею фон Ертманн, поруч з нею - рідна сестра дружини Андрія, княгиня Крістіна фон Ліхновська. Вона досить часто акомпанувала Андрію, коли він грав на скрипці і спеціально для цього брала уроки гри на піаніно. Також помічаємо і музичного класика Йозефа Гайдна, вигляд якого передає захоплення Бетховеном та Квартетом Розумовського [1].

Рис. **Бетховен і квартет Розумовського. Фото. Зроблене на основі картини художника Августа Боркмана. 1880 – 1890 рр. Віденський Музей**

Не тільки гетьманич, а й всі учасники Квартету Розумовського стали добрими товаришами Бетховена. Ігнац Шуппанціг давав композитору уроки гри на скрипці, Луї Сіна у 1813 р. брав участь у презентації його творів: Симфонії № 7 та «Перемоги Веллінгтона», а для Джозефа Лінке Бетховен навіть писав музику. «Його спосіб представлення композицій Бетховена був унікальним ...» - зазначалося у некролозі, присвяченому Лінке у музичному журналі *Neue Zeitschrift für Musik* (Новий музичний журнал).

Пожежа, що трапилася у новорічну ніч з 1814 на 1815 р. у Віденському палаці гетьманича знищила залу, у якій виступав «Rasumowsky-Quartett». Це унеможливило майбутні концерти ансамблю у палаці Андрія. З часом «Rasumowsky-Quartett» було розформовано. У № 8 *Wiener-Moden-Zeitung* (Віденська модна газета) зазначено, що 11 лютого 1816 р. «Rasumowsky-Quartett» дав свій прощальний концерт, який складався виключно з композицій Бетховена: Струнного квартету № 9, Op. 59; Квінтету для фортепіано та духових інструментів, Op. 16; Септету, Op. 20.

У цій же публікації наведено схвальні відгуки про майстерність музикантів «Rasumowsky-Quartett»: «Виконання було настільки досконалим аж до найдрібніших деталей, особливо у випадку септету, що можна мабуть припустити, що його було б непросто представити таким чином поза Віднем ... Жоден тонкий нюанс не залишився поза увагою вдумливих слухачів і вони найжвавіше висловлювали свою радість і вдячність майстру та артистам-виконавцям». На цьому заході був присутній і сам геній-композитор Бетховен, який «виглядав щасливим» - писалося у *Wiener-Moden-Zeitung* [12].

«Rasumowsky-Quartett» здобувши репутацію одного з найкращих струнних квартетів Європи у XIX ст. став взірцем для наслідування у сьогоденні. Нині у європейських країнах організовані музичні товариства та ансамблі, названі на честь сина гетьмана України. Закономірно, що продовжувачами музичних традицій є прямі нащадки гетьмана Кирила Розумовського. У 2002 р. професор, мистецтвознавець, кореспондент Андреас Розумовський заснував у Відні «Товариство мистецтва та культури імені Розумовського» [13]. У 2006 р. за ініціативи цього товариства та під керівництвом історика, культурного і громадського діяча Грегора Розумовського з нагоди 200-ої річниці написання Бетховеном «TROIS QUATUORS», присвячених Андрію Розумовському, було створено «Razumovsky-Quartett» [14]. Ансамбль відроджує пам'ять про меценатську діяльність сина гетьмана України у музичній сфері та проводить постійні виступи, будучи активним учасником музичних фестивалів у Даремі, Единбурзі, Ньюкасл, Копенгаген, Бад-Кіссінген, Шлезвіг-Гольштейн, Бордо та Безьє.

SECTION 31.
CULTURE ET ART

Рис. Razumovsky-Quartett. Фото. 2023. (с) Nini Matchavariani

Іншим прикладом є «Razumovsky Ensemble», створений 1996 р. у Лондоні віолончелістом українського походження Олегом Коганом. Відтоді ансамбль регулярно виступає у концертному залі Wigmore Hall та бере участь у фестивалях за кордоном [15].

Як бачимо, Андрій Розумовський та його «Razumovsky-Quartett» дійсно обійняв чільне місце у європейському музичному мистецтві. Рекомендуємо прослухати «TROIS QUATUORS», насолодитися витонченими шедеврами та відчувти почуття гордості, що вони були створені завдяки сину гетьмана України.

Висловлюємо подяку Beethoven-Haus Bonn, the Ira F. Brilliant Center for Beethoven Studies, Wien Museum за співпрацю та надані цифрові зображення експонатів представлених у публікації, Gregor Razumovsky, диригенту, альтисту «Razumovsky-Quartett» Alexander Znamensky, доценту кафедри музикознавства Університету штату Пенсільванія Mark Ferraguto за консультації у ході наших досліджень, щодо історії створення та діяльності «Razumovsky-Quartett».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Thayer, A. W. (1921). *The Life of Ludwig van Beethoven*. (Vol. 2). New York: G. Schirmer.
- [2] Грабовець, А. І. (2023). Андрій Розумовський – провідний сподвижник квартетної музики. *Український інтерес*. Вилучено з <https://uain.press/blogs/andrij-rozumovskij-providnij-spodvizhnik-kvartetnoyi-muziki-1742237>

- [3] Івченко, Л. В. (2004). *Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя*. Київ.
- [4] Hanslick, E. J. (1869). *Geschichte des Concertwesens in Wien*. Wien.
- [5] Ferraguto, M. (2016). Representing Russia: Luxury and Diplomacy at the Razumovsky Palace in Vienna, 1803–1815. *Music and Letters*, (97), 383–408. <https://doi.org/10.1093/ml/gcw050>
- [6] Reichardt, J. F. (1810). *Vertraute Briefegeschieden auf einer Reisenach Wien und den oesterreichischen Staaten zu Ende des Jahres 1808 und zu Anfang 1809*. (Band 1). Amsterdam.
- [7] Abonnements. (1813). *Wiener Allgemeine musikalische Zeitung*, (43), 669-670.
- [8] Gingerich, J. M. (2010). Ignaz Schuppanzigh and Beethoven's Late Quartets. *The Musical Quarterly*, (93), 450–513. <https://doi.org/10.1093/musqtl/gdq017>
- [9] Gigardi, M. (1937). *Das Palais Rasumofsky*. Wien: Buchhandlung Ludwig Auer, vormails Heinrich Kirsch.
- [10] Lenz, W. (1855). *Beethoven et ses trois styles*. Paris: G. Legouix.
- [11] Beethoven und das Rasumowsky'sche Quartett. Abgerufen von <https://www.beethoven.de/en/media/view/5828431103131648/scan/0>
- [12] Wiener-Moden-Zeitung. (1816). (8), 64-65.
- [13] Razumovsky Gesellschaft für Kunst und Kultur. Abgerufen von <http://www.musik-akademie.at/razumovsky-gesellschaft-fur-kunst-und-kultur/>
- [14] Razumovsky Quartett. Retrieved from https://web.archive.org/web/20150413210922/http://www.razumovsky.eu/?page_id=395
- [15] Razumovsky Ensemble. Retrieved from <https://razumovsky.co.uk/about/razumovsky-ensemble>